

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ
ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В НЕДІЛЬНИХ ШКОЛАХ**

обеспечение: учеб пособие / В.А. Козаков. – К.: Вища школа, 1990. – 248 с.

7. Скибицкий З.Г. Дидактическое обеспечение процесса дистанционного обучения / З.Г. Скибицкий // Дистанционное образование. – 2000. – № 1. – С. 16 – 23.

8. Хвіст В.О., Лановюк Л.П., Білан С.О.

Вища освіта України і Болонський процес: навч.-метод. посібник / В.О. Хвіст, Л.П. Лановюк, С.О. Білан (за наук. ред. Коломійця С.С.). – К., 2007. – 102 с.

9. Teeler D. How to Use the Internet in ELT / Donna Teeler, Patricia Gray. – Harlow: Longman: Pearson Education Limited, 2000. – 120 p.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2012

УДК 37.01,03,06

Вікторія Марко, викладач кафедри методики викладання іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ДУХОВНОГО
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В НЕДІЛЬНИХ ШКОЛАХ**

У статті обґрунтовується важлива роль недільної школи для духовного становлення особистості, виділяються організаційно-педагогічні умови оптимізації процесу духовного виховання та пропонуються різні форми педагогічних діяльностей для підвищення рівня духовної вихованості молодших школярів в умовах недільної школи.

Ключові слова: катехитична недільна школа, духовне виховання, духовна культура, оптимізація.

Табл. 1. Літ. 6.

Вікторія Марко, преподаватель кафедры методики преподавания иностранных языков
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франка

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОПТИМИЗАЦИИ
ПРОЦЕССА ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА В ВОСКРЕСНОЙ ШКОЛЕ**

В статье обосновывается важная роль воскресной школы для духовного становления личности, выделяются организационно-педагогические условия оптимизации процесса духовного воспитания и предлагаются различные формы педагогической деятельности для повышения уровня духовной воспитанности младших школьников в условиях воскресной школы.

Ключевые слова: катехитическая воскресная школа, духовное воспитание, духовная культура, оптимизация.

Victoria Marko, Lecturer of teaching methods of foreign languages
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

**ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF OPTIMIZATION PROCESS
OF PRIMARY SCHOOL PUPILS' SPIRITUAL EDUCATION AT SUNDAY SCHOOLS**

The article proves the important role of the Sunday school for spiritual development of the individual, selects organizational and pedagogical conditions for optimization of spiritual upbringing process and offers various forms of educational activities to improve the spiritual upbringing of primary school children in Sunday school.

Keywords: Catechetical Sunday school, spiritual formation, spiritual culture, optimization.

Постановка проблеми. Недільна школа у наш час пропонує міцний фундамент для зародження нового покоління людей з глибокими духовними якостями як альтернативу духовному занепаду суспільства. За даними державного комітету в справах національностей та релігій станом на 1 січня 2009 року УПЦ КП (Українська Православна Церква Київського Патріархату) мала 1234 недільні школи. В УГКЦ (Українська Греко-Католицька Церква), яка є значно меншою за чисельністю вірних, активно діють 1156 недільних шкіл [6].

У загальному Положенні недільних шкіл УПЦ КП вказується на важливість розвитку недільних шкіл, на необхідність повернення собі втраченого статусу церковно-парафіяльних шкіл тих часів, коли вони були єдиним освітнім осередком в усіх сферах життя і ставали згодом ґрунтовною базою для створення вищих навчальних закладів таких, як Могиллянська академія [1, 5]. Як зазначає Н.Е. Ващенко, недільна школа має бути не альтернативою загальноосвітній школі і не цілком окремою структурою. Недільна школа покликана бути своєрідною “надбудовою”, її “вінцем”. Це

означає, що недільна школа має базуватися саме на загальній освіті, але з християнської точки зору надавати їй цілеспрямованого направлення та змісту, об'єднувати, здавалося б, розрізнені предмети єдиним сенсом пізнання Божого світу та Божих законів. Це те, чого завжди бракувало славетній радянській освіті – осі, стрижня, на який нанизувалися б усі набуті знання. Загальноосвітня школа дає світоуявлення на мозаїчному тлі, натомість завдання недільної школи – зібрати ці уламки в єдине люстерко, в якому віддзеркалиться Слава Божа і краса Його творіння [1, 6]. М. Витівський зазначає, що недільна школа покликана сьогодні стати справді “народним домом” – школою для всіх. Мова тут йде не тільки про правильне навчання віри, але насамперед про навчання жити по вірі [2, 183]. Недільні школи покликані формувати цілісну людську особистість, плекати християнські чесноти, сприяти розвитку фізичних, інтелектуальних і моральних якостей [3, 67].

Недільні школи УГКЦ є катехитичними, у них викладається предмет катехизації. Катехизація – це впорядкований процес вивчення Христової науки, щоденне зближення з Його Особою, завдяки чому віра стає зрілою і формується Христовий учень [4, 347]. “Катехизувати” (гр. *katechein*) значить навчати і зв'язати Христа Ісуса. Катехит (гр. “*katechites*” – учитель) – учитель, який проводить катехизацію у недільних парохіальних школах.

Завданням катехитиної недільної школи є: вивчення та поглиблення основних правд християнської віри; формування християнського світогляду та цілісної людської особистості шляхом плекання християнських чеснот; заохочування вірних до участі у парафіяльному житті та різного роду християнських практиках; сприяння розвитку моральних, інтелектуальних та фізичних здібностей учнів [5, 12 – 13]. Катехитична школа будується на засадах релігійно-морального, соціально-патріотичного, родинно-сімейного, трудового виховання, що складає сутність духовного виховання особистості.

Важлива та беззаперечна роль недільних шкіл у наш час для духовного становлення людини висуває вимогу у створенні відповідних умов, які б сприяли оптимізації процесу духовного виховання в цих школах і тим самим підвищували рівень духовної культури суспільства.

Аналіз попередніх досліджень. Про необхідність розвитку недільних шкіл вказували у своїх працях Н. Ващенко, М. Витівський, О. Вишневський, Ю. Дзерович, Б. Єржабкова, С. Мудрий, М.І. Пирогов, К.Д. Ушинський, Ф. Фребель, А. Шептицький та інші. Важливе значення для оцінки навчально-

методичного забезпечення недільних шкіл мають роботи С. Бобровського, І. Базилевського, І. Платона, П. Смирнова, Д. І. Соколова, Ф. Фребеля. Весь навчально-виховний процес недільної школи базується на основних документах Церкви щодо освіти, а саме: Катехитичному Правильнику Української Греко-Католицької Церкви, Положенні про парафіяльну катехитичну школу, документах Конгрегації у справах католицької освіти, Кодексі Канонів Східних Церков. Відсутність досліджень з проблеми вияву рівня духовної культури учнів недільних шкіл, потреба в оптимізації процесу духовного виховання зумовила написання даної статті.

Мета дослідження – обґрунтувати та систематизувати організаційно-педагогічні умови оптимізації процесу духовного виховання дітей молодшого шкільного віку у недільних школах.

Завдання дослідження:

- 1) довести необхідність підвищення духовної культури молодших школярів в умовах недільної школи;
- 2) виділити основні організаційно-педагогічні умови процесу оптимізації духовного виховання;
- 3) запропонувати основні форми й методи навчально-виховної діяльності, що сприятимуть оптимізації виховного процесу учнів молодших класів недільних шкіл.

Виклад основного матеріалу. Для визначення рівня сформованості духовної культури учнів молодшого шкільного віку недільних шкіл, нами була проведена дослідницька робота, яка вказала на потребу пошуку організаційно-педагогічних умов оптимізації процесу духовного виховання учнів.

Ступінь прояву морально-духовної вихованості молодших школярів ми досліджували за допомогою спостереження за поведінкою дітей, анкетування, бесід з катехитами, батьками, а також за допомогою методу експертних оцінок. Були застосовані також рольові ігри, аналіз педагогічних ситуацій. На основі всіх отриманих даних ми визначили загальний рівень сформованості духовної культури. Залежно від ступеня прояву ознак кожного із показників було визначено три рівні його сформованості: високий, середній і низький.

Аналіз всіх отриманих даних засвідчив, що лише 6,7% учнів з експериментальної групи (ЕГ) та 6,8% учнів з контрольної групи (КГ) мають глибокі та міцні знання катехизму та керуються ними у житті. Ведуть моральний спосіб життя, вчинки мотивуються свідомим вибором. В ієрархії цінностей християнські займають провідні позиції. Намагаються власним прикладом показувати

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ
ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В НЕДІЛЬНИХ ШКОЛАХ**

одноліткам, як потрібно вчиняти у тій чи іншій ситуації, керуючись засвоєними цінностями. Регулярно відвідують Святу Літургію та з задоволенням навчаються у недільній школі, беручи активну участь у її діяльності.

Середній рівень сформованості духовної культури було виявлено у 32,8% (ЕГ) та 31,9% (КГ) вихованців катехитичної школи. Вони мають достатні знання катехизму, розуміють необхідність керування ними у повсякденному житті, проте на практиці така їх діяльність є несистематичною та фрагментарною. В ієрархії вартостей християнські перебувають на середніх щаблях. У молодших школярів цієї групи немає бажання пропагувати отримані у недільній школі знання серед однолітків, а тому роблять вони це час від часу.

До групи з низьким рівнем сформованості духовної культури увійшли 60,5% (ЕГ) та 61,3% (КГ) молодших школярів. Вони не мають знань катехизму. Не відчують потреби отримувати їх та користуватися ними у власній поведінці. В ієрархії цінностей християнські у них посідають нижні щаблі.

Загалом показники сформованості духовної культури учнів недільної школи в експериментальній та контрольній групах до початку експерименту були приблизно однаковими.

Визначені нами рівень сформованості духовної культури молодших школярів свідчить про те, що сучасні напрями, організаційні форми, методи духовного виховання потребують удосконалення. Створення відповідних організаційно-педагогічних умов дозволить максимально оптимізувати цей процес та підвищити його ефективність.

Аналіз наукової літератури, досвід роботи недільних шкіл та власні спостереження дозволили визначити педагогічні умови ефективного формування духовної культури молодших школярів. Зокрема, у своїй дослідницькій роботі ми керувалися припущенням, що духовне виховання учнів молодшого шкільного віку, які відвідують недільні школи, буде ефективним за таких умов:

- планомірного, цілеспрямованого, систематичного

характеру комплексного застосування засобів катехизації з метою формування духовних цінностей;

- трансформування засвоєних дітьми знань духовно-морального характеру в особистісні переконання;

- органічного поєднання знань, переконань та активної діяльності, спрямованої на утвердження в життя християнських вартостей.

Відтак нами були виділені умови, якими зумовлюється ефективність духовного виховання молодших школярів в умовах недільних шкіл.

До організаційно-педагогічних умов належать: здійснення науково обґрунтованого діагностування, планування, організації й контролю процесу духовного виховання; взаємодія й координація впливів усіх учасників виховного процесу; дотримання єдності педагогічних вимог до вихованців з боку суб'єктів виховного процесу; створення відповідної матеріальної бази та санітарно-гігієнічних умов життєдіяльності вихованців; організація педагогічної роботи з батьками вихованців – учнів недільної катехитичної школи.

Великий вплив на формування духовності молодших школярів мали психолого-педагогічні умови: формування позитивної мотивації на релігійне життя не лише у вихованців, але й батьків та педагогічного персоналу недільної школи; формування християнських ціннісних орієнтацій; побудова виховного процесу засобами релігії на засадах пріоритету потреб та зацікавлень особистості.

Ефективність процесу формування духовної свідомості молодших школярів великою мірою залежала ще й від таких умов: гуманізації виховного процесу у недільній школі, здійснення особистісно орієнтованого підходу до вихованців; поєднання сучасних підходів до підбору засобів та методів виховної роботи; оптимального поєднання методів формування духовності особистості з практичною діяльністю вихованців.

Беручи до уваги організаційно-педагогічні умови, результати дослідно-експериментальної роботи, проведеної нами у недільних школах

Таблиця 1.

Рівні сформованості духовно-моральної вихованості молодших школярів

Констатувальний етап експерименту		
Рівні сформованості	Експериментальна група (n=60), (%)	Контрольна група (n=60), (%)
Високий	6,7	6,8
Середній	32,8	31,9
Низький	60,5	61,3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В НЕДІЛЬНИХ ШКОЛАХ

Львівщини, практичний досвід роботи у цій сфері дали змогу виділити ряд форм діяльності, які сприятимуть оптимізації процесу духовного виховання в умовах недільної школи. Перелічимо їх:

Релігійна діяльність:

- регулярна участь дітей у богослужіннях, яка дозволяє прилучити їх до молитовного життя церкви;

- активна участь у Святих Таїнствах, яка сприяє поглибленню духовного життя і дає підтримку та допомогу в боротьбі зі злом;

- введення та заохочення до молитви сприяє тіснішому спілкуванню з Джерелом духовного життя – Богом;

- урок катехизації, який подає знання духовного життя і таким чином виховує духовну особистість;

- читання духовної літератури сприяє одухотворенню дитини, прищеплює духовні цінності;

- уважне слухання проповідей священника дає змогу учням зрозуміти сутність християнського поклонання та реалізацію його у сучасному світі;

- участь в олімпіадах, вікторинах, “Що? Де? Коли?” та ін. допомагає проявити себе як духовну особистість, яка володіє високими релігійними знаннями, реалізувати себе у групі, виховувати толерантне ставлення до інших, вміння приймати як успіхи, так і невдачі, стимулює до активної праці над собою.

Харитативна діяльність:

- допомога у проведенні благодійних акцій формує в учнів любов до ближнього, повагу до кожної особи без винятку;

- проведення Дня Доброти (Святий Миколай) виховує почуття жертвовності та милосердя, спонукає до добрих діл;

- відвідини сиротинців та будинків для людей похилого віку виховують повагу до старшого покоління, вчать турботи про них та вияву уваги;

- збір дитячих іграшок та книжок для дітей-сиріт допомагає зрозуміти, що є інші діти, які обділені певними речами, увагою та турботою, а також виховує вміння бути вдячними Богові та рідним за щоденні дари;

- спільна діяльність дітей з особами неповносправними виховує в учнів розуміння того, що неповносправна дитина є також дитиною Божою, яка має свої особливі дари і може також ділитися ними з іншими; розвиває вміння спільної діяльності та спілкування з особами неповносправними як рівноправними членами суспільства.

Національна діяльність:

- святкування національних свят у родинях, школі сприяють залученню дітей до національних традицій свого народу, виховують відчуття поваги

та любові до рідного краю та інших національностей;

- носіння національної символіки виховує почуття патріотизму та гідності українця;

- проведення українських розваг, дископанок у цікавий спосіб заохочують учнів до плекання національних цінностей, любові до української пісні та національної символіки;

- дотримання українських звичаїв та традицій сприяє збереженню української культури, її духовності;

- організація спільних заходів, виступів для святкування національних свят допомагає учням відчувати національний дух, глибше пізнати національні звичаї та традиції, зближує учнів один до одного, виховує почуття відповідальності.

Соціальна діяльність:

- спілкування із ровесниками розвиває повагу та вміння слухати інших, сприяє взаємозбагаченню духовними цінностями;

- ознайомлення із учнями інших шкіл, організація спільних заходів, відпочинку формує християнську спільноту дітей, які прагнуть духовного розвитку, глибшого пізнання Бога;

- ділення духовним досвідом на уроках сприяє взаємозбагаченню духовними цінностями, спонукає і заохочує до глибшого духовного розвитку особистості;

- різноманітні форми діяльності: праця в групах, парах, колективна розвиває відчуття дружби, товариськості, збуджує почуття радості від спільної діяльності та сприяє кращому пізнанню та розумінню інших.

Естетична діяльність:

- ознайомлення із сакральним мистецтвом розвиває почуття та прагнення до прекрасного та священного;

- участь у Літургійному співі розвиває духовність і заохочує дітей до прослави Творця;

- участь в образотворчих гуртках (живопис, бісероплетіння та ін.) розвиває творчі здібності учня, спрямовує до прекрасного;

- участь у драматичних гуртках (театральні дійства, виступи і т.д.) допомагає реалізувати свої вміння, поглибити свої біблійні знання та пережити певні події.

Рекреаційна діяльність:

- участь у літніх таборах зближує дітей, подає хороший спосіб веселого християнського відпочинку, розвиває духовність у веселий та захопливий спосіб;

- участь у реколекціях для сімей сприяє поглибленню духовному розвитку членів сім'ї, усвідомленню сім'ї як домашньої церкви, покращенню взаємостосунків;

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ
ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В НЕДІЛЬНИХ ШКОЛАХ**

- екскурсії, прогулянки, поїздки, прощі, пікніки вчать дітей відпочивати з Богом, розвивають відчуття того, що Бог завжди поруч, де б вони не були;

- християнські розваги, ігри заохочують дітей до плекання духовних цінностей у веселий спосіб;

- перегляди мультфільмів духовної тематики (створення "Дитячого кінозалу") заохочують та сприяють духовному та релігійному вихованню, подають приклади та знання християнської поведінки у щоденному житті;

- дископанки викликають почуття радості та прищеплюють вміння веселого проведення вільного часу.

Трудова діяльність:

- служіння церкви через участь у вівтарній дружині сприяють глибшому єднанню з Христом, поглиблюють релігійні знання та виховують прагнення до служіння;

- допомога вчителям у підготовці до свят залучають дітей до спільної праці, задовольняють прагнення бути корисним;

- підготовка церкви до свят прищеплює любов до храму та виховує турботу про неї;

- прибирання та оформлення шкільного середовища розвивають почуття відповідальності, важливості, корисності та приналежності до нього.

Фізична діяльність:

- проведення спортивних змагань сприяють згуртуванню, реалізації своїх можливостей;

- участь у спортивних гуртках школи загартовують духу та покращують фізичне здоров'я;

- проведення Дня Здоров'я залучають та заохочують до спорту;

- зимові розваги загартовують тіло та сприяють веселому проведенні часі;

- фізкультхвилинки розслабляють, відволікають від розумової загрози та покращують фізичний стан.

Висновки. Як показало дослідження, процес духовного виховання молодших школярів в недільних школах потребує оптимізації, що і зумовило виділення нами ряду організаційно-педагогічних умов та видів педагогічної діяльності. Вище запропоноване дасть змогу урізноманітнити виховний процес у недільних школах, підвищить мотивацію до духовного розвитку та підніме загальний рівень духовності в умовах недільної школи.

У подальших дослідженнях буде проведена діагностика процесу духовного виховання батьків учнів молодших класів недільних шкіл, а також розроблені педагогічні рекомендації духовного виховання в умовах недільної школи.

1. Ващенко Н.Е. Святе Писання: підручник для недільних шкіл із Закону Божого для 1 кл. / Наталія Ващенко. – К.: Вид-во "Преса України", 2011. – 511 с.

2. Витівський М. Навчально-виховний аспект життя і діяльності парохіяльної спільноти // Документи Єпархіяльних соборів УГКЦ (2001 – 2002). – Том 2. – Львів, 2004. – 559 с.

3. Катехитичний правильник Української Греко-Католицької Церкви. – Львів: Свічадо, 1999. – п. 85. – 78 с.

4. Кодекс Канонів Східних Церков. – Рим, 1993. – 845 с.

5. Положення про парафіяльну катехитичну школу // Катехитичне служіння в УГКЦ: постанови синодів, розпорядження, положення, програма. – Львів, 2003. – 24 с.

6. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2009 р.) [Інтернет-ресурс]. – Режим доступу: <http://old.risu.org.ua/ukr/resources/statistics/ukr2009/>

Стаття надійшла до редакції 11.11.2012

"До вивчення наук веде подвійний шлях – авторитет та розум. У відношенні до часу (тобто в історичній традиції) панує авторитет, а у відношенні до суті справи – розум. Авторитет буває частково божественний, частково людський, але істинний, міцний та найвищий авторитет є той, який зветься божественним".

*Августин Аврелій,
богослов раннього християнства, церковний письменник*

